

Anna Catharina Horn och Karen Arup Seip, red. *Lov og lovgivning i middelalderen. Nye studier av Magnus Lagabøtes landslov*. Nota bene 14. Oslo: Nasjonalbiblioteket, 2020. 348 sid.

Norska forskare är mycket aktiva inför 750-årsjubileet av kung Magnus Lagaböters norska Landslag från 1274. Vi kan glädja oss åt nya utgåvor och översättningar (till nutida norska och till engelska) av kungens norska lagböcker, och dessutom en hel del forskningslitteratur, till vilken den här boken nu sällar sig.

Efter ett förord av rättshistorikern Jørn Øyrehagen Sunde innehåller bandet tio kapitel som rör sig tematiskt mellan materiell filologi och lagens substantiva innehåll.

De båda utgivarna introducerar volymen med ett klart och översiktligt kapitel om "Loven i en håndskriftskultur," där de bland annat påpekar att landslagen är den medeltida norska text som överlever i flest håndskriftsexemplar från tiden före Christian IV:s norska lag (en bearbetning och översättning av landslagen) trycktes år 1604.

Betoningen av de materiella aspekterna av landslagen följs upp i två ytterligare kapitel. Mette Refslund Witting skriver om det norska Nasjonalbibliotekets samling av landslagshåndskrifter. Endast två av dessa är medeltida pergamentshåndskrifter (de flesta sådana finns fortfarande i Köpenhamn): Ms. 4° 1 och Ms. 4° 317, varav den senare förvärvades av biblioteket år 1844 från Sverige. Ms 8° 2037 är ett fragment av en pappershåndskrift från omkring 1500. Men den största delen av bibliotekets landslagssamling utgörs av 25 pappershåndskrifter från 1500-talets senare del med flera olika översättningar av lagen till danska. Det fornorska språket i de äldre håndskrifterna hade vid den tidpunkten blivit för svårt att bemästra för de mestadels danska administratörer vilkas jobb det var att tillämpa lagen, vilket föranledde översättningarna. Witting arbetar med att kartlägga proveniensen hos 1500-talshåndskrifterna, bland annat genom noteringar i själva håndskrifterna och genom omfattande studier i auktionskataloger från 1700- och 1800-talet. En svårighet som snabbt visade sig är att sådana kataloger vanligen är så allmänt hållna att det är omöjligt att identifiera specifika håndskrifter. När det t ex i katalogen över biskop Fredrik Nannestads bok-

Winroth, Anders. 2023. Rec. av Anna Catharina Horn och Karen Arup Seip (red.). *Lov og lovgivning i middelalderen. Nye studier av Magnus Lagabøtes landslov*. *Scripta Islandica* 73: 87–90.

© Anders Winroth (CC BY)
DOI: 10.33063/diva-499570

samling från 1778 anges att ”St Olavs Lovbog. M[anu]s[kri]pt.” fanns bland de böcker som försålades, är det naturligtvis omöjligt att identifiera denna bok med någon särskild av bibliotekets handskrifter.

Anna Catharina Horn studerar textorganisation i norröna medeltidslagar i sitt kapitel ”Fra landskapslov til landslov”. Hennes kapitel är baserat på en mycket omfattande kartläggning av placeringen av individuella kapitel i olika handskrifter av landslagen och dessutom i den norska stadslagen och i två isländska lagböcker (*Járnsiða* och *Jónsbók*) från ungefär samma tid. Horns resultat ger värdefull belysning av hur de olika lagtexterna förhåller sig till varandra och dessutom av den ganska avsevärda variationen inom handskrifterna av landslagen själv. Det senare är information som är svår att utvinna ur antingen den nya (Magnus Rindal och Bjørg Dale Spørck, 2018) eller den gamla (Rudolf Keiser och P.A. Munch, 1848) utgåvan.

Förhållandet mellan den norska landslagen och isländsk lag belyses ytterligare i Else Mundals bidrag ”I kva drag kan forholdet til Island ha påverka den norske lovgevinga som fører fram til Landslova av 1274?” Hon visar på flera exempel där det norska lagarbetet tydligt påverkats av äldre isländsk lag, till exempel i fråga om fattigomsorgen. Mundal föreslår dessutom att Magnus Lagaböters far Håkon Håkonsson strävade efter att införa enhetlig lag i hela sitt rike, till vilket han ju hade fogat Island på 1260-talet.

De sex sista kapitlen i boken behandlar olika aspekter av lagens innehåll.

Ett inslag i den norska landslagen som har fått mycket uppmärksamhet är det undantag i lagen om stöld som befriar från straff den som stjälar mat för att de annars skulle dö av svält. Bo Alexander Granbo behandlar detta kapitel och sätter det in i sitt europeiska sammanhang, där kanonisk rätt utvecklade läran om att ”nöden har ingen lag.” Om författaren hade känt till Brian Tierney’s bok *Medieval Poor Law* (Berkeley 1959) hade hans framställning av den europeiska utveckling blivit mindre förvirrande.

Jørn Øyrehagen Sunde behandlar utvecklingen av lagmansämbetet under 1200-talet, och framför allt som en konsekvens av landslagen. Från att ha varit en lokal förtroendemän som organiserade tinget och kom ihåg lagen blev lagmannen istället en kunglig ämbetsman som avgjorde rättssaker. Tinget genomgick motsvarande utveckling, liksom hela landet. Det handlar alltså om högst viktiga aspekter av medeltidens centraliserande kungamakt, och Sunde presenterar det hela klart och effektivt.

Båda Else Mundals bidrag i boken (hon är den enda som själv skrivit två kapitel, och båda är utmärkta) har en fråga som titel. Här frågar hon ”Kva hadde kvinnene på tinget å gjere?” Mundal börjar med att genast slå fast att ting och rättsförhandlingar i första hand berörde män i medeltiden, men

sedan kartlägger hon vilka roller som kvinnor hade i rättsliga sammanhang. Hon visar att det i princip inte var problematiskt för kvinnor att ta på sig manliga roller vid tinget, som "reservemann", när en man inte kunde agera, till exempel för att han var död. Införandet av landslagen, eller snarare den förändrade samhällstruktur som åtföljde denna, verkade ogunstiga för kvinnor i Norge, medan de lagar som den norske kungen införde i Island gav kvinnor större rätt än de tidigare hade haft.

Ole Albert Rønning Nordby tar sig an en viktig aspekt av bevisrätten, nämligen "nektelseseder fra landskapslovene till Landsloven," alltså de eder som en anklagad kunde svära för att bedyra sin oskuld, vanligen med en eller flera edshjälpare (eller edgärdsmän) som svor på den anklagades oskuld. Den norska landslagen kom till i en situation då europeisk rättsprocess var i färd med att omdefinieras, och den norska rätten speglar en del av detta. De ändringar som genomfördes synes dock i första hand vara avsedda för att förhindra mened.

Genom en fallstudie om pantlagen, visar Brage Thunestvedt Hatløy övertygande hur de som satte samman Landslagen utgick från de tidigare landskapslagarna, kombinerade, effektiviserade och moderniserade vad de där fann. Författaren ställer frågan om den nya lagen också influerades av europeisk rätt, framför allt romersk rätt, men lämnar detta ämne åt sidan.

Johanne Fjesme Nakrems bidrag behandlar enbart isländsk lag. Hon behandlar den kända sagan om Hönsa-Tore, som under ett oår vägrar att sälja hö till en annan islänning, som därför istället stjälar höet. Hon föreslår att sagan dramatiserar motsatsen mellan den 1281 införda lagboken *Jónsbók*, vilken baserades på Magnus Lagaböters landslag, och äldre isländsk lagstiftning. Detta är ett intressant uppslag.

Det torde ha framgått att det finns mycket att lära och mycket som förnöjer i den här samlingen av uppsatser. Den ämnesmässiga bredden hos bidragen imponerar. Forskningen om svenska medeltidslagar, där mycket finns som är jämförbart men fortfarande outrett, skulle kunna inspireras av denna bok. Omvänt gäller dock också att författarna här i allmänhet inte är särskilt intresserade i att jämföra med grannländerna – de svenska och danska lagarna nämnes knappt alls – och det är bara i undantagsfall som europeisk lag uttryckligen diskuteras. Isländsk lag dyker däremot upp i många sammanhang, vilket väl är naturligt eftersom landet kom under det norska kungadömet ett årtionde eller så före Landslagens ikraftträdande.

Detta är en inspirerande och väl genomförd antologi om spännande rättskulturella utvecklingar under den norska högmedeltiden.

Anders Winroth

Universitetet i Oslo

Institutt for arkeologi, konservering og historie

ORCID iD 0000-0003-3291-1119